

**Archeologisch vooronderzoek
Ename (Oudenaarde) – Sint-Salvatorsstraat
Abdijtuin**

Natasja Reyns en Jordi Bruggeman

Temse
2014

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba 239

Aard onderzoek: Prospectie
Vergunningsnummer: 2014/425
Naam aanvrager: Natasja Reyns
Naam site: Ename – Sint-Salvatorsstraat

Opdrachtgever: Provinciebestuur Oost-Vlaanderen - Provinciaal archeologisch Museum, Lijnwaadmarkt 20,
B-9700 OUDENAARDE
Administratief toezicht: Stani Vandecatsye, Virginie Lovelinggebouw, Koningin Maria Hendrikaplein 70, bus 91,
B-9000 GENT

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
B-9140 Temse

info@all-archeo.be
0478 36 57 07
0498 15 84 40

D/2014/12.807/53

© All-Archeo bvba, 2014

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek. De aanbevelingen dienen louter ter advisering van het bevoegde gezag, zijnde het agentschap Onroerend Erfgoed.

Inhoudsopgave

1 ADMINISTRATIEVE FICHE.....	5
2 BUREAUSTUDIE.....	7
2.1 Afbakening en beschrijving studiegebied.....	7
2.2 Aard bedreiging.....	7
2.3 Aardkundige gegevens.....	9
2.4 Bodemgebruik en topografie.....	10
2.5 Inschatting verstoringen.....	11
2.6 Erfgoedinventarissen.....	11
2.6.1 Centrale Archeologische Inventaris.....	11
2.6.2 Landschapsatlas.....	13
2.6.2.1 Beschermd stads- en dorpsgezichten.....	13
2.6.2.2 Beschermd monumenten.....	13
2.6.2.3 Geïnterviewd bouwkundig erfgoed	13
2.7 Historische kaarten en iconografie.....	15
2.8 Magnetometrisch onderzoek en booronderzoek.....	19
3 RESULTATEN TERREINONDERZOEK.....	21
3.1 Toegepaste methoden & technieken.....	21
3.2 Bespreking resultaten.....	23
3.2.1 Het wegtracé.....	23
3.2.1.1 Het wegdek.....	23
3.2.1.2 Fasering.....	24
3.2.1.3 Lagenopbouw.....	25
3.2.2 Langsgrachten ... of muren?.....	26
3.2.2.1 Een poortgebouw?.....	28
3.2.3 Overige muurresten.....	28
4 CONFRONTATIE MET MAGNETOMETRISCH ONDERZOEK.....	31
5 CONFRONTATIE MET BESTAANDE RECONSTRUCTIETEKENINGEN.....	33
6 ANTWOORD ONDERZOEKSVRAGEN, WAARDERING EN ADVIES.....	35
7 BIBLIOGRAFIE.....	37
7.1 Publicaties.....	37
7.2 Websites.....	37
8 BIJLAGEN.....	39
8.1 Lijst van afkortingen.....	39
8.2 Archeologische periodes.....	39
8.3 Plannen en tekeningen.....	39
8.4 Harrismatrix.....	40
8.5 Murenlijst.....	40
8.6 Vondstenlijst.....	41
8.7 Vondsttekeningen.....	41
8.8 CD-rom.....	41

1 Administratieve fiche

Administratieve gegevens	
<i>Naam van de opdrachtgever</i>	Provinciebestuur Oost-Vlaanderen - Provinciaal archeologisch Museum
<i>Naam van de uitvoerder</i>	All-Archeo bvba
<i>Naam van de vergunninghouder</i>	Natasja Reyms
<i>Beheer en plaats van de geregistreerde data en opgravingsdocumentatie</i>	Wordt overgedragen aan de eigenaar
<i>Beheer en de plaats van de vondsten en stalen</i>	Wordt overgedragen aan de eigenaar
<i>Projectcode</i>	2014/ 425
<i>Vindplaatsnaam</i>	Ename – Sint-Salvatorsstraat
<i>Locatie met vermelding van provincie, gemeente, deelgemeente, plaats, toponiem en minimaal 4 xy-Lambertcoördinaten</i>	Oost-Vlaanderen, Oudenaarde, Sint-Salvatorsstraat: <ul style="list-style-type: none"> • 97879; 172139 • 97909; 172141 • 97943; 172037 • 97915; 172024
<i>Kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer(s)</i>	Oudenaarde, afdeling 4, sectie A, 275V, 272M, 275M (allen partim)
<i>Kaart van het onderzoeksgebied op basis van de topografische kaart op schaal 1:10000</i>	Zie 4.1.1 Topografie
<i>Begin- en einddatum uitvoering onderzoek</i>	31 oktober tot en met 4 november 2014
Omschrijving van de onderzoeksopdracht	
<i>Verwijzing naar de bijzondere voorwaarden, die zijn opgenomen in de vergunning</i>	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Oudenaarde, Sint-Salvatorstraat. Abdijtuin
<i>Omschrijving van de archeologische verwachtingen</i>	Het plangebied is gelegen in de abdijtuin van de Sint-Salvatorsabdij. Geofysisch onderzoek (magnetometrie) toonde ter hoogte van het plangebied de aanwezigheid van langsgrachten van het historische wegtracé aan.
<i>Wetenschappelijke vraagstelling met betrekking tot het onderzoeksgebied</i>	Het doel van deze prospectie met ingreep in de bodem is een archeologische evaluatie van de resten van de voormalige toegangsdreef en de langsgrachten. Hierbij wordt de bewaringstoestand, de bewaringsdiepte en de aanwezigheid van sporen van eventuele gebruiksfases vastgesteld. Daarnaast wordt geëvalueerd welke impact de geplande heraanleg heeft op het archeologisch bodemarchief en hoe het bodemarchief van deze beschermde site gevrijwaard kan worden. Tenslotte kan deze evaluatie aanwijzingen opleveren in functie van een historisch verantwoorde heraanleg.
<i>Doelen en wensen van de natuurlijke persoon of rechtspersoon die door zijn actie of acties de ingreep van de bodem veroorzaakt of noodzakelijk maakt</i>	Het onderzoek past in de plannen omtrent de heraanleg van de historische toegangsdreef. De nieuwe toegangsdreef zal 150 meter lang zijn en om de 10 meter wordt een boom aangeplant. De heraanleg van de weg impliceert een bodemingreep van 20 cm tot 25cm onder het huidig maaiveld
<i>Eventuele randvoorwaarden</i>	Niet van toepassing

Eventuele raadpleging van specialisten	
<i>Omschrijving van de inbreng van specialisten als hun advies werd ingewonnen bij substantiële staalname voor specialistisch onderzoek</i>	Niet van toepassing
<i>Omschrijving van de inbreng van specialisten als zij betrokken worden bij de conservatie</i>	Niet van toepassing
<i>Omschrijving van de algemene wetenschappelijke adviezen door personen die buiten het project stonden</i>	Niet van toepassing

2 Bureaustudie

2.1 Afbakening en beschrijving studiegebied

Het projectgebied is gelegen in de provincie Oost-Vlaanderen, gemeente Oudenaarde, deelgemeente Ename. Het wordt begrensd door de Sint-Salvatorsstraat in het zuiden en de Lotharingenstraat in het noorden.

Fig. 1: Luchtfoto met een situering van het onderzoeksgebied (<http://www.geopunt.be/kaart>)

2.2 Aard bedreiging

Het onderzoek past in de plannen omtrent de heraanleg van de historische toegangsreef. De nieuwe toegangsreef zal 150 meter lang zijn en om de 10 meter wordt een boom aangeplant. De heraanleg van de weg impliceert een bodemingreep van 20 tot 25 cm onder het huidig maaiveld.

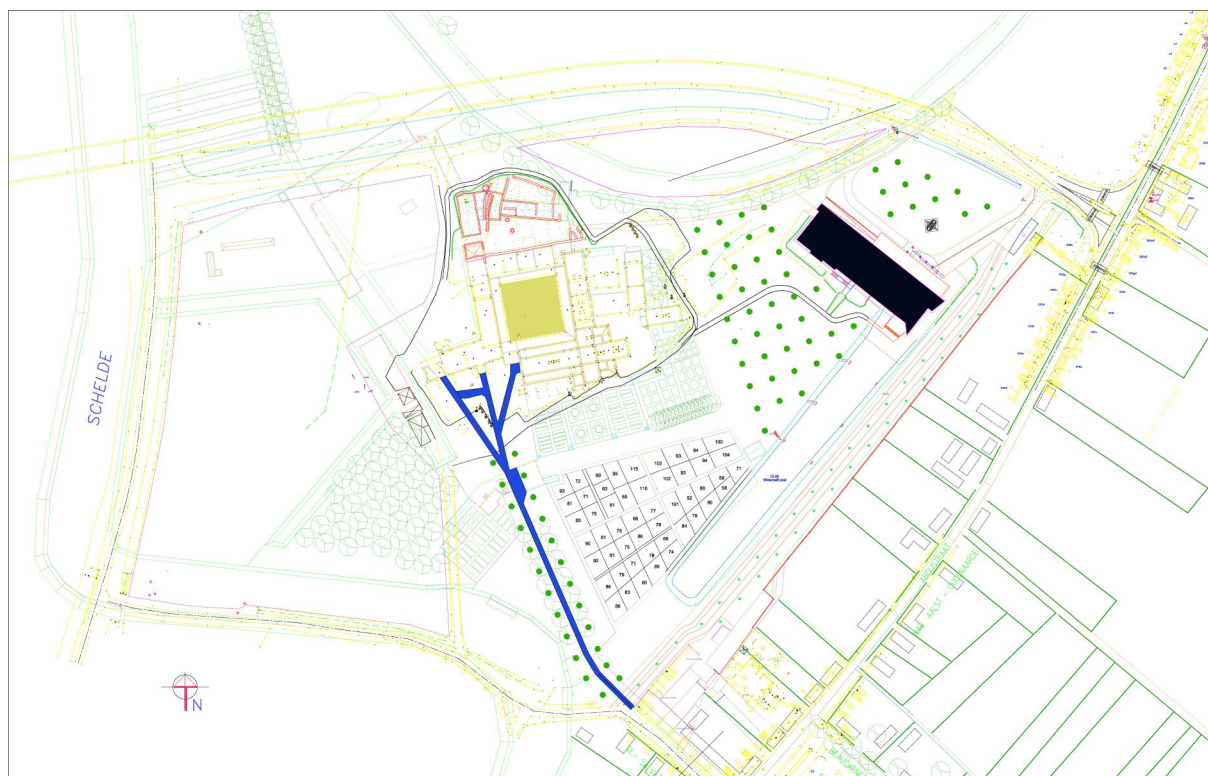

Fig. 2: Ontwerpplan

2.3 Aardkundige gegevens

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied bestaat uit het Lid van Moen, onderdeel van de Formatie van Kortrijk, en wordt gekenmerkt door een heterogene siltige tot zandige afzetting, afhankelijk van de lokalisatie. *Nummulites planulatus* wordt aangetroffen.¹

Fig. 3: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>)

Op de bodemkaart is te zien dat de bodem in het onderzoeksgebied bestaat uit een matig natte zandleembodem zonder profiel (Ldp). In het westen grenst het aan een natte zandleembodem zonder profiel (Lep).

¹ Bogemans 2007, 10.

2.4 Bodemgebruik en topografie

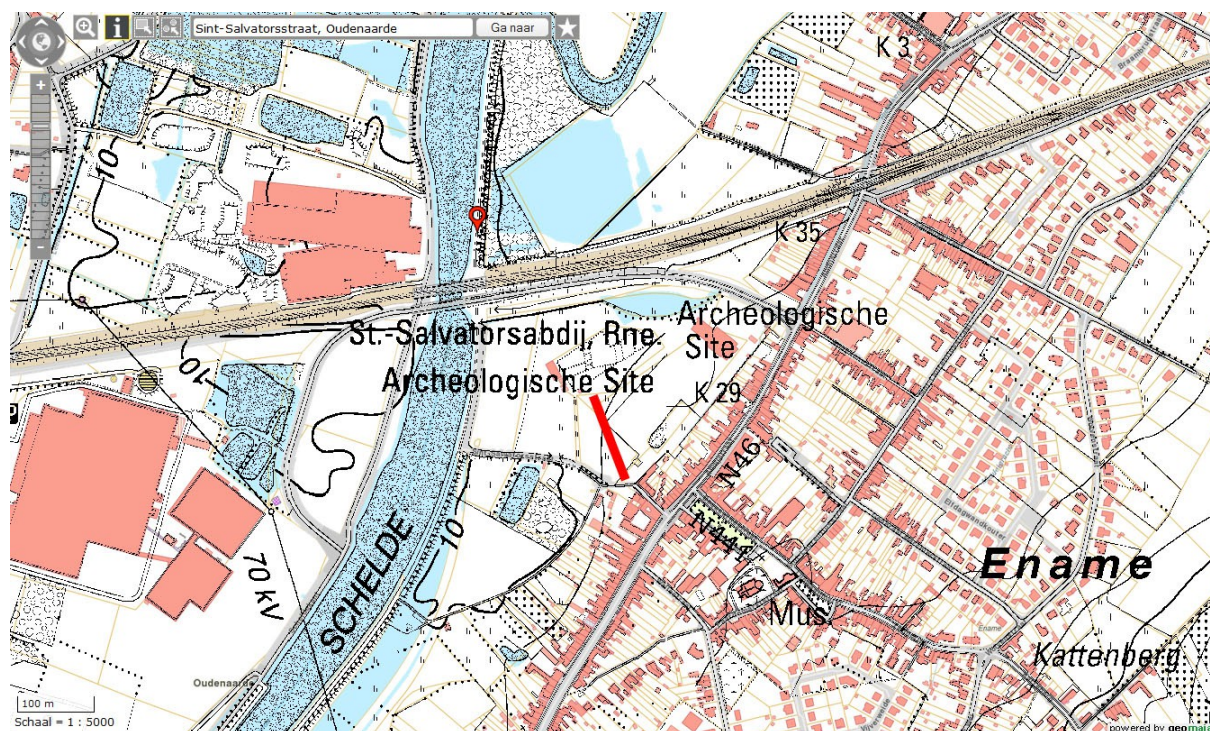

Fig. 4: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>)

Op landschappelijk vlak is het onderzoeksgebied gelegen in een vlakte langs de Schelde. Op het terrein zelf is een licht hoogteverschil te zien. Daar waar de toegangsweg vermoedelijk te situeren is, is het terrein het hoogst gelegen. Naar het oosten, maar vooral naar het westen toe, helt het terrein af.

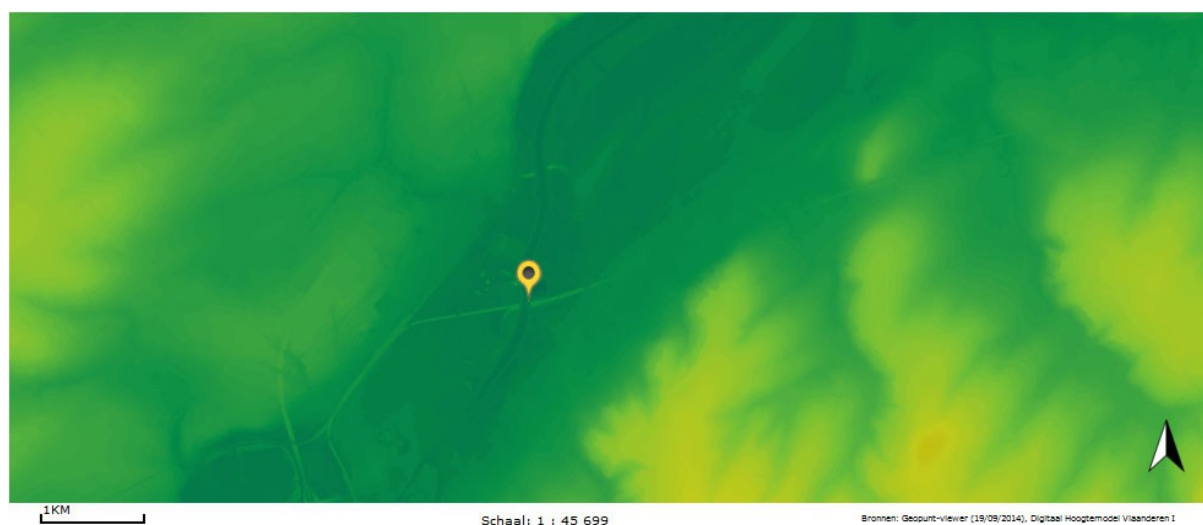

Fig. 5: Digitaal terreinmodel met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://www.geopunt.be/kaart>)

2.5 Inschatting verstoringen

Een overzicht van de ligging van ondergrondse kabels en leidingen werpt een licht op de recente verstoringen, die een negatieve impact gehad hebben op het aanwezige bodemarchief. Aanduiding van de kabels en leidingen op een plan toont aan dat de meeste kabels en leidingen te situeren zijn net naast of onder de wegenis. Ter hoogte van het onderzoeksterrein zijn bijgevolg geen verstoringen te verwachten, als gevolg van kabels of leidingen. De ligging van het onderzoeksterrein binnen een beschermde archeologische site maakt bovendien dat geen andere ongekende verstoringen te verwachten zijn.

2.6 Erfgoedinventarissen

2.6.1 Centrale Archeologische Inventaris

Binnen het plangebied en in de nabije omgeving ervan, zijn verschillende gekende archeologische waarden aanwezig.

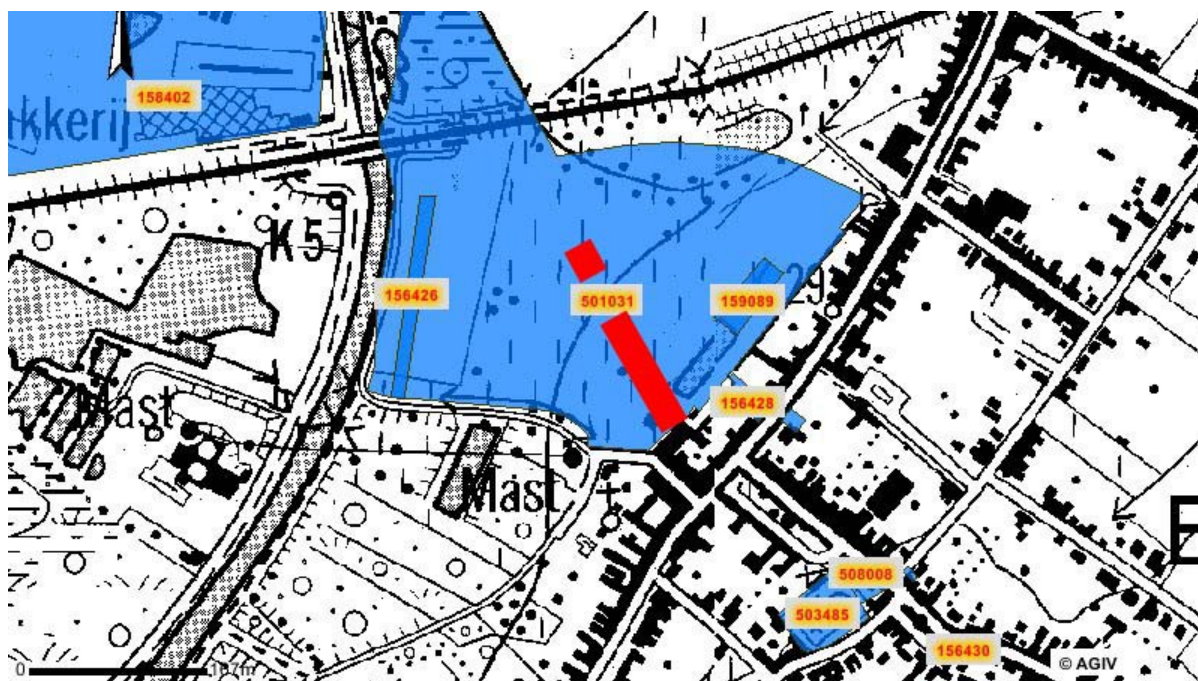

Fig. 6: Overzichtskartaal CAI (<http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/#>)

Het onderzoeksterrein is gelegen in CAI 501031. Het betreft de Sint-Salvatorsabdij / het Castrum van Ename. Het wordt door de meanderende Schelde omsloten en wordt beheerst door een zandlemige donk. Aan de voet van de donk is er een venige geul met een drietal zandlemige lagen erover.²

- Steentijd. Enkele losse vondsten lithisch materiaal, aardewerk en organisch materiaal werden aangetroffen in de Portuszone (zie verder). De vondsten dateren uit het laat-neolithicum.
- Metaaltijden. Losse vondsten aardewerk zijn te dateren in de vroege bronstijd en in de ijzertijd.
- Vroege middeleeuwen. Het Castrum dateert van 974 tot 1050. Een donjon werd opgericht aan het einde van de 10de eeuw of in de eerste jaren van de 11de eeuw. De fundering van het donjon bestond uit een raamwerk van boomstammen en was

² <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=501031>

omgracht. De stenen zaalkerk, Sint-Salvator, dateert uit dezelfde periode en werd later de abdijkerk. Rond de kerk strekte zich een woonzone uit met greppels, houten gebouwen en *Grubenhäuser*. In de zuidoostelijke zone bevond zich een portus of haven.

- Volle middeleeuwen. Vanaf 1063 vangt de abdijfase aan, met de Sint-Salvatorskerk als abdijkerk en bijhorende kloostergebouwen. De westvleugel was oorspronkelijk opgetrokken in Doornikse kalksteen, maar werd op een bepaald moment (15de-16de eeuw?) vervangen door een baksteenstructuur. De abtswoning was opgericht over twee los van het kloosterpand gelegen constructies. Vermoedelijk gaat het om artisanale gebouwen. De abdij werd omgeven door een grachtenstelsel. Er werden ook verstoorde grafkuilen van het kloostergrafveld vastgesteld.
- Nieuwe tijd. Bij de priorij werd een 17de-eeuwse afvalput gevonden.

Binnen het plangebied:

- CAI 156426: Op deze locatie werden een brede en een smalle gracht, evenals kuilen aangetroffen uit de volle middeleeuwen, meer bepaald het laatste kwart van de 10de eeuw. Daarnaast werden de funderingen van het kalkhuisje van de abdij vastgesteld, die vermoedelijk ook te dateren zijn in het laatste kwart van de 10de eeuw. Tot slot is ook een post-middeleeuwse gracht geregistreerd.³
- CAI 156428: Ook hier werden resten uit de volle middeleeuwen vastgesteld. Het betreft twee haaks op elkaar staande greppels – mogelijk een oude perceelstructuur –, drie grote extractiekuilen, een cultuurlaag, een omvangrijke afvalkuil, verschillende kuiltjes, een tiental paalkuilen, drie oventjes en een gracht waarin een 12de-eeuwse zilveren denier werd gevonden, mogelijk een erfafbakening. Uit de late middeleeuwen stammen sporen van baksteenbouw, restanten van een dubbelhaard en enkele muren, waaronder de restanten van een fundering op spaarboog en een fundering met steunberen.⁴
- CAI 159089: Hier situeert zich de middeleeuwse Lange Gracht. Deze is gesitueerd ten zuiden van het abdijcomplex en vervulde, samen met andere grachten en vijvers, een belangrijke rol in de viskweek. Op drie plaatsen werden de flankerende bakstenen beschoeiings- of keermuurtjes uit de 17de eeuw blootgelegd. Verder werden hier nog de resten van een steen- en pannenkokerij aangetroffen uit de nieuwe tijd.⁵

Ten zuidoosten:

- CAI 156430: Een middeleeuwse kuil.
- CAI 503485: Sint-Laurentiuskerk⁶
 - Romeinse tijd. Uit de Romeinse tijd dateert een stelsel van haaks op elkaar staande greppels. Ze dienden mogelijk voor het draineren van ontgonnen land en de afbakening van de percelen.
 - Vroege middeleeuwen. De Sint-Laurentiuskerk, in oorsprong een Ottoonse bidplaats. De vellingsdatum van de dakkaphouten kan tussen 1175 en 1185 gesitueerd worden. Mogelijk was de kerk op het moment van een brand in de 12de eeuw ook in gebruik als graanopslagplaats. Er werd verkoold graan teruggevonden. Braakballen van uilen wijzen op leegstand na de brand.

Ten noordwesten:

- CAI 158402: Slag bij Oudenaarde, te situeren tijdens de Spaanse Successieoorlog (1707-1714). Strijdende partijen zijn het Franse leger en het geallieerde leger. Vondsten omvatten onder meer onderdelen van geweren en musketten, knopen van kleding en

3 <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=156426>

4 <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=156428>

5 <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=159089>

6 <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=503485>

kogels. De kogels vertonen verschillende concentraties, die gecorreleerd kunnen worden aan de in de historische bronnen vermelde verspreiding van de actie.⁷

2.6.2 Landschapsatlas

In het overzicht dat gegeven wordt, komen enkel de elementen aan bod, die betrekking hebben op het plangebied.

2.6.2.1 Beschermde stads- en dorpsgezichten

Het onderzoeksgebied bevindt zich in het beschermde stads- en dorpsgezicht “Dorpskom” (4.02/45035/111.1 / OO001953).

2.6.2.2 Beschermde monumenten

Het onderzoeksgebied bevindt zich in het beschermde monument “Archeologische site vml Portus en vml Sint-Salvatorsabdij (met restanten abdijshuur en muur)” (4.01/45035/219.1 / OO002071).

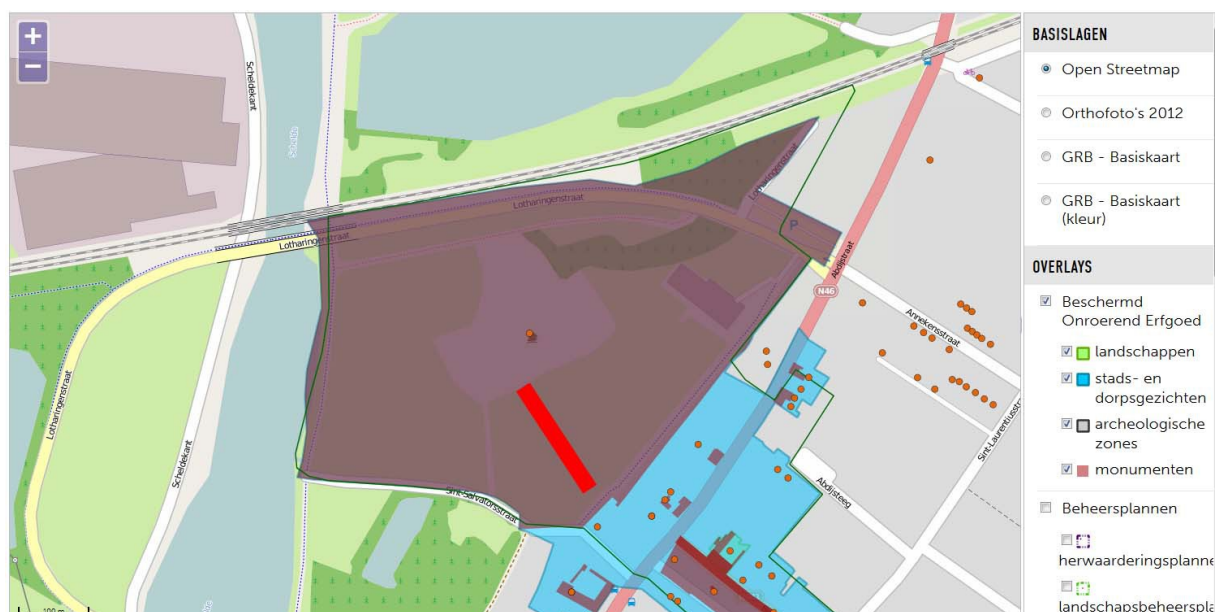

Fig. 7: Landschapsatlas met aanduiding van het onderzoeksgebied

(<https://geo.onroerenderfgoed.be/#zoom=16&lat=6596189.35542&lon=403946.41223&layers=B000TFTTTTF>)

2.6.2.3 Geïnterpreteerd bouwkundig erfgoed

Het onderzoeksgebied is gelegen in het archeologisch park van Ename. Het heeft een oppervlakte van ca. 11 ha. Het eerste archeologische onderzoek van de site gebeurde door A.L.J. Van de Walle in de periode 1941-1946 met de vrijlegging van de basilicale abdijkerk en een deel van de burcht. Sinds 1982 is het opgravingswerk op systematische en grootschalige wijze hervat door de Nationale Dienst voor Opgravingen en in samenwerking met de stad Oudenaarde en de provincie Oost-Vlaanderen. Gezien de omvang en goede staat van bewaring van de grondvesten van de abdij evenals van het havenstadje waarboven de abdij was opgericht, werd beslist de site tot een archeologisch park of buitenmuseum uit te bouwen. Naast de consolidatie van de opgegraven grondvesten van het abdijsdeel voorziet de uitbouw van het archeologisch park

⁷ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=158402>

de uitwerking van een informatieve rondgang en in de toekomst ook de reconstructie van de meest relevante houtbouw (behuizing, haveninrichting en industriële sector) uit de portusfase.

De burcht werd gebouwd omstreeks 974 op een strategische plaats naast de Schelde onder de Duitse keizer Otto II, als onderdeel van zijn rijksgrensverdediging. Inname van de burcht vond plaats in 1033 door Boudewijn IV, graaf van Vlaanderen. Na een tijdelijke teruggave kwam het markgraafschappelijk centrum in 1047 definitief in handen van de Vlaamse graaf. Om de site te demilitariseren richtte Boudewijn V er in 1063 een benedictijnerabdij op, die aanvankelijk de overblijvende burchtgebouwen met Onze-Lieve-Vrouwekapel betrof, maar ze voor 1070 verliet voor een nieuw opgericht klooster ten zuiden, boven op de ca. 1050 verdwenen portus bij het castrum.⁸

8 <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/27530>

2.7 Historische kaarten en iconografie

Een eerste bron met betrekking tot het onderzoeksgebied is het plan Baele, een 17de-eeuws inrichtingsplan van de site. Het toont ter hoogte van het onderzoeksgebied een toegangsweg, aan weerszijden geflankeerd door een rij bomen.

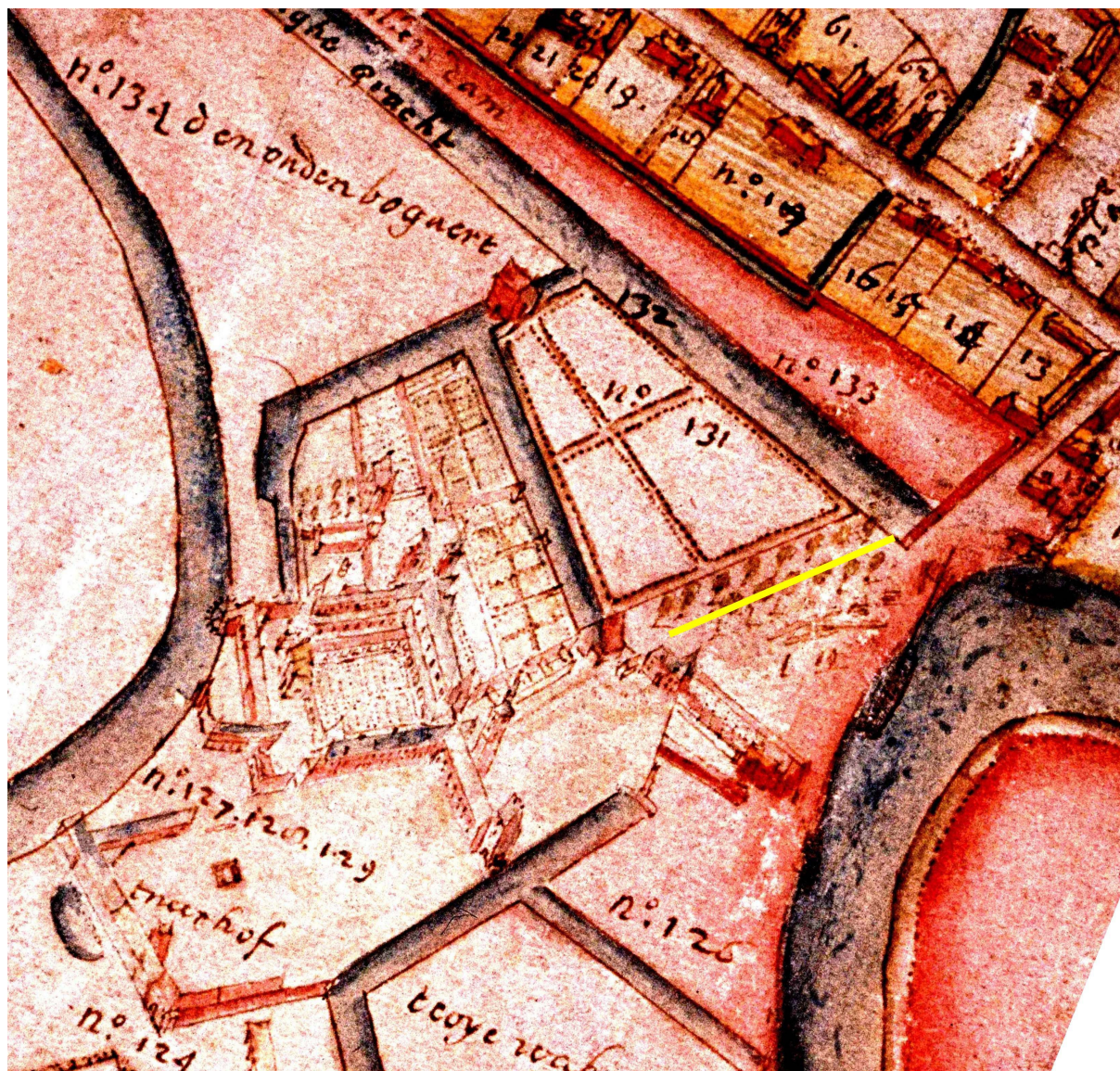

Fig. 8: Plan Baele met aanduiding van het te onderzoeken wegtracé (geel)

Fig. 9 18de-eeuwse tekening met de abdij van Ennemy (eigendom pam Ennemy)

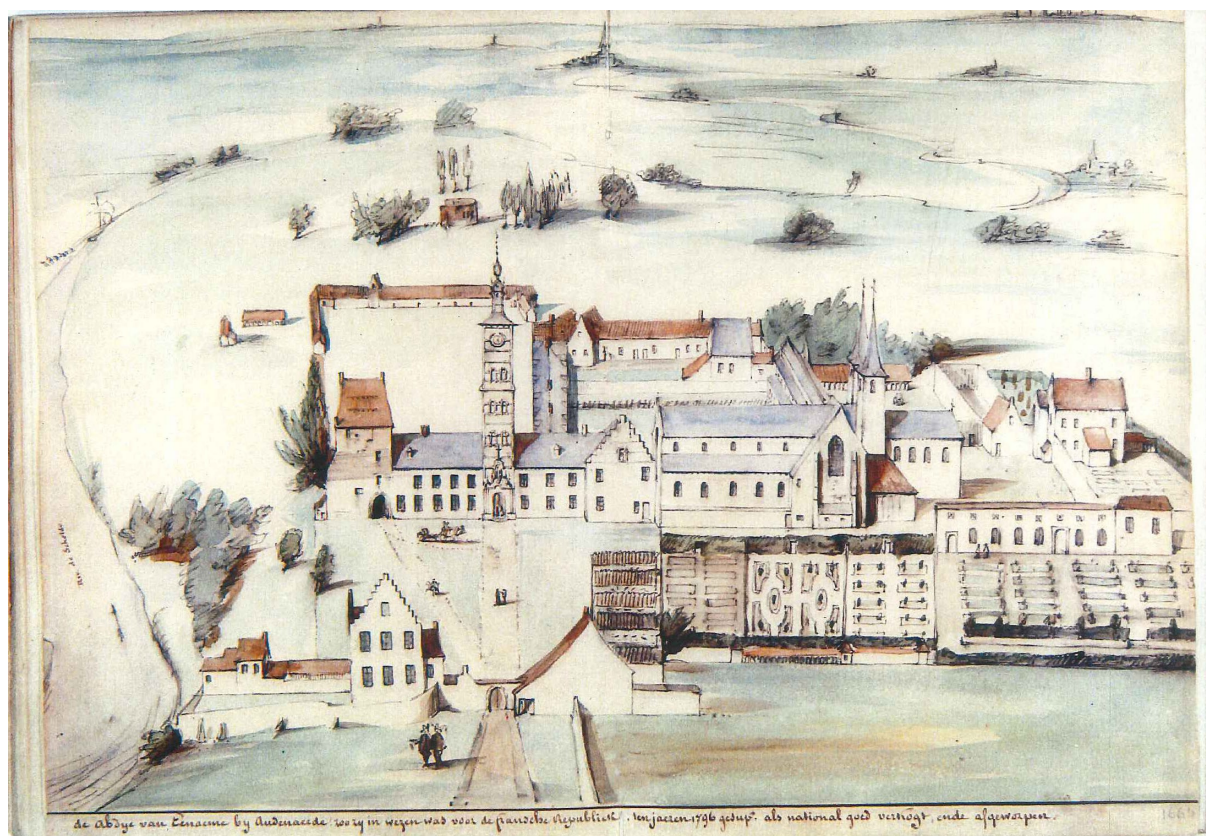

Fig. 10 De abdij van Ename omstreeks 1663 (http://pam-ov.be/ename/erfgoed/ename_historisch)

Op de kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is eveneens de toegangsweg te zien. Een projectie van het onderzoeksgebied komt net naast de toegangsweg te liggen. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat de kabinetskaart niet beschouwd kan worden als een planimetrisch correcte kaart. Het lijkt er op dat de toegangsweg ook hier nog omgeven is door twee bomenrijen. Naast de bomenrijen bevinden zich tuinzones. In het zuiden evenals in het noorden bevindt zich een poortgebouw.

De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp uit circa 1842 geeft weinig detail weer, waardoor geen verdere informatie verkregen kan worden met betrekking tot het wegtracé. Wel is te zien dat het nog ongeveer op dezelfde plaats lag. Verder valt vooral op dat heel wat gebouwen verdwenen zijn.

Fig. 11: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://www.ngi.be>)

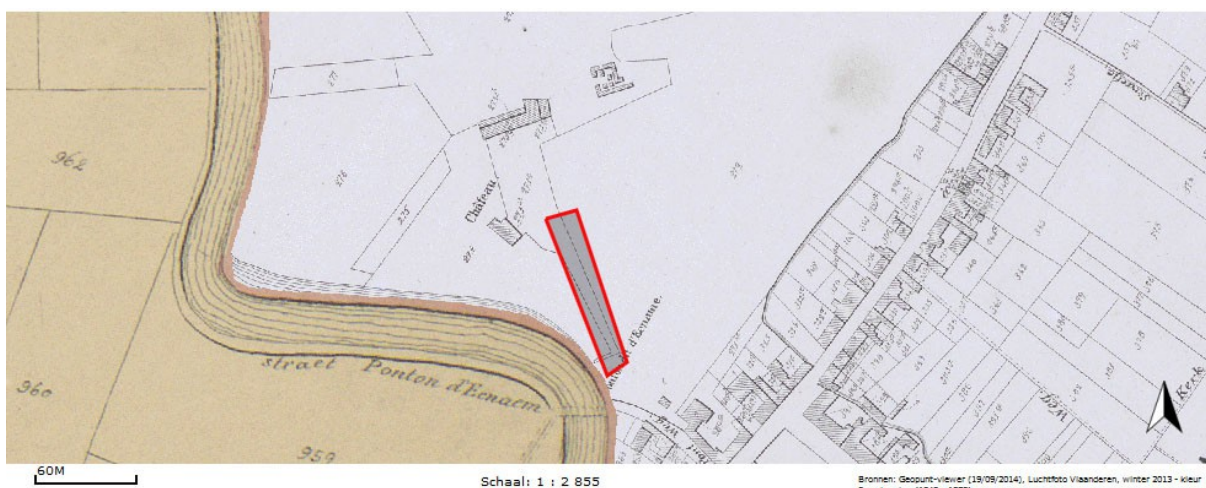

Fig. 12: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://www.geopunt.be/kaart>)

2.8 Magnetometrisch onderzoek en booronderzoek

Voorafgaand aan het archeologisch onderzoek werd reeds een geofysisch onderzoek uitgevoerd (magnetometrie). Naar aanleiding hiervan kunnen de langsgrachten van het historische tracé gesitueerd worden.

In eerste instantie werd een evaluerend booronderzoek uitgevoerd door een team van het Provinciaal Archeologisch Museum Velzeke, ter hoogte van de boomgaard en het wegtracé. Deze boringen leverden geen sluitend beeld op met betrekking tot de diepte, bewaring en omvang van het wegtracé. Bijgevolg dienen drie proefsleuven aangelegd te worden om de diepte, de omvang en de bewaringstoestand van het historisch wegtracé en de langsgrachten te bepalen.

3 Resultaten terreinonderzoek

3.1 Toegepaste methoden & technieken

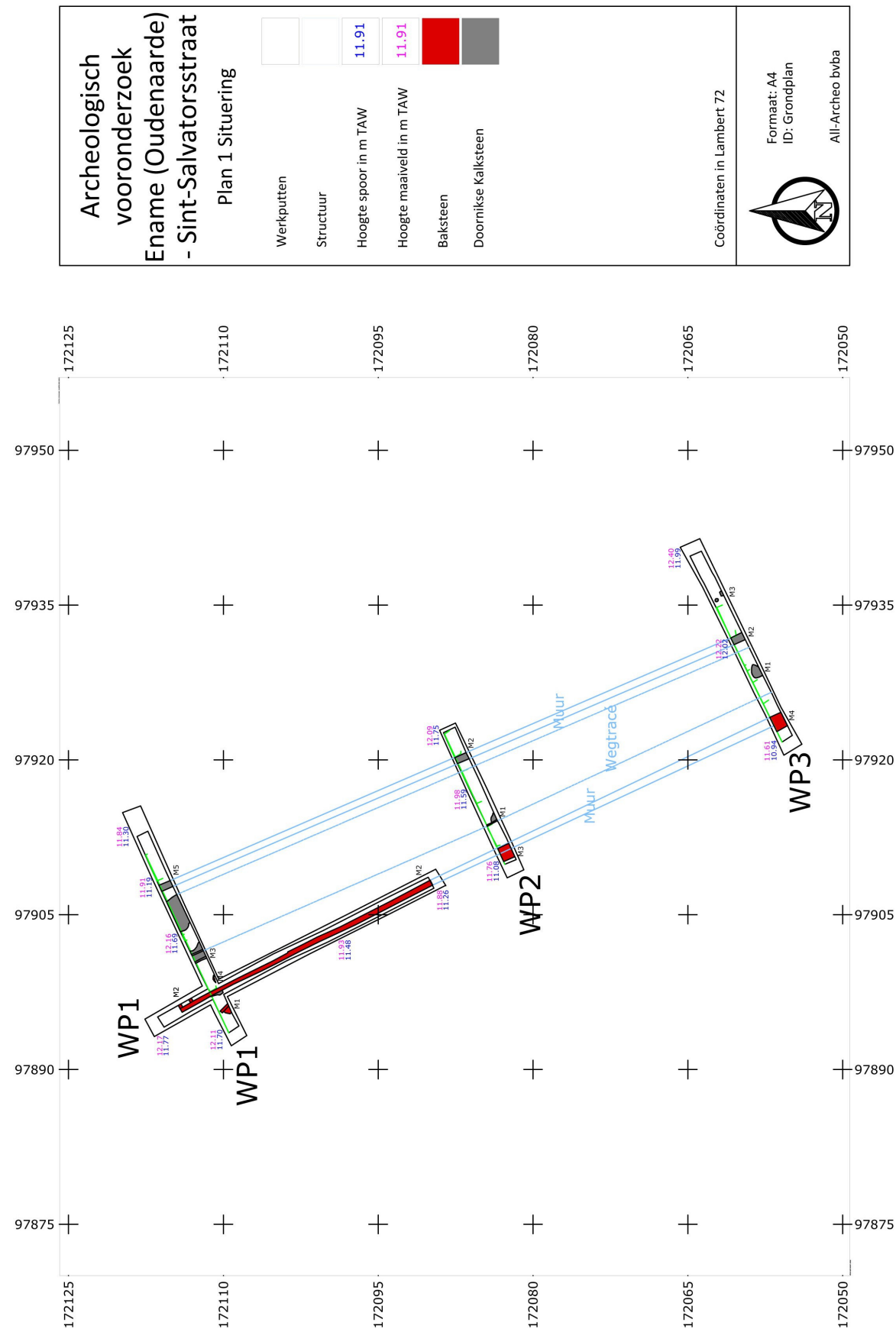
Bij de archeologische prospectie met ingreep in de bodem werden in totaal drie proefsleuven haaks op het wegtracé en de langsgrachten aangelegd, met een kraan met bakbreedte van 1,20 meter. Hierbij werd telkens een dwarsprofiel geregistreerd. Op basis van de resultaten van het geofysisch onderzoek werd het voormalig wegtracé door een landmeter-expert uitgezet op het terrein. De inplanting van deze dwarsprofielen werd bepaald in functie van de resultaten van het geofysisch onderzoek en het 17de-eeuwse plan Baele (zie hoger).

De proefsleuven werden verspreid over de lengte van het wegtracé aangelegd gelegd om een zo volledig mogelijk beeld te verkrijgen. Het niveau werd aangelegd op het eerste archeologische niveau. Aan de hand van sonderingen werd inzicht verkregen in de lagenopbouw en de aanwezigheid van eventueel dieper gelegen archeologische niveaus. Er werd getracht zo weinig mogelijk archeologische waarden aan te tasten door middel van de sonderingen. Daarom werd bij het aantreffen van een wegdek niet dieper gegraven.

Het onderzoeksgebied omvat een oppervlakte van circa 3000 m². Het onderzoek geeft volgende getallen als resultaat:

- Werkput 1: 110 m²
- Werkput 2: 30 m²
- Werkput 3: 49 m²

Naar aanleiding van een bijkomende vraagstelling met betrekking tot de aanwezigheid van een poortgebouw, werd de opdracht uitgebreid. In functie van het beantwoorden van de bijkomende vraagstelling werd een muur, aangetroffen in werkput 1, verder gevolgd.

3.2 Bespreking resultaten

3.2.1 Het wegtracé

3.2.1.1 Het wegdek

Het wegdek werd in de verschillende proefsleuven aangetroffen op geringe diepte, met name tussen 40 en 50 cm onder het maaiveld. De resten van het wegdek omvatten WP1M3, WP2M1 en WP3M1 en bestaan uit Doornikse kalksteen. De breedte van het vastgestelde wegdek bestaat in werkput 1 uit 6,81 m. Ter hoogte van werkput 2 bedraagt de maximale breedte van het wegdek 6,73 m. Ter hoogte van werkput 3, de meest zuidelijke werkput, is het wegdek te fragmentarisch bewaard om een uitspraak te kunnen doen over de breedte van het wegdek. Duidelijk is wel dat de breedte van de weg naar het zuiden toe versmalt.

Fig. 14: WP1M3

Fig. 15: Overzicht wegtracé

Fig. 16: Overzicht werkput 1

Bij het opkuisen van het wegdek bij WP1M3 werden vondsten aangetroffen. Het betreft twee wandfragmenten van een groene glazen fles, een randfragment Westerwald steengoed en een wandfragment faience. De vondsten dateren in de nieuwe tijd en fungeren als terminus ante quem, aangezien ze boven op het wegdek aangetroffen werden.

Het best bewaarde deel van het wegdek omvat WP1M3. Hier werden nog goed bewaarde delen van het wegdek aangetroffen, aan de westzijde afgeboord met boordstenen, eveneens in Doornikse kalksteen. Het betreft het laagst gelegen deel van het wegdek dat bewaard gebleven is. Verder naar het oosten, waar het terrein iets hoger gelegen is, is het wegdek verdwenen. Wel kon vastgesteld worden dat het wegdek een bolling kende. Het centrale deel was het hoogst gelegen en helde af naar de zijkanten van het wegtracé.

3.2.1.2 Fasering

Opmerkelijk aan WP1M3 was het feit dat op geringe afstand van elkaar, twee rijen boordstenen aanwezig waren. Bovendien was het wegdek tussen de beide boordstenen nog erg goed bewaard, terwijl het wegdek op vele andere plaatsen was verwijderd en voor hergebruik gerecupereerd leek. Dit lijkt er op te wijzen dat bovenop een oudere fase van het wegdek, een nieuw wegdek aangebracht werd. Daarbij werd de weg mogelijk wat versmald. Mogelijk werd de westelijke zijde die opgegeven werd als wegtracé ter hoogte van werkput 1 daarbij opgehoogd, waardoor de resten van de oudere fase onder de grond verdwenen, en zo beschermd werden voor de latere recuperatie van het wegdek.

Naar aanleiding van deze hypothese werden sonderingen uitgevoerd op de delen van het wegtracé, waar het wegdek niet of nauwelijks bewaard gebleven is. Daarbij bleek in werkputten 1 en 3 zich onder de uitgebroken jongere fase van het wegdek, inderdaad nog een ouder wegdek te bevinden. De resten van deze oudere fase van het wegdek bevinden zich op een diepte van ca. 70 cm onder het maaiveld. Het oudere wegdek werd opgehoogd met een puinlaag van ca. 13 cm, waarboven het nieuwe wegdek aangebracht werd. In de laag tussen beide wegdekken en in de lagen er onder werden geen vondsten aangetroffen. De sondering werd niet verdiept, om de aanwezige resten niet te beschadigen. Ter hoogte van werkput 2 werden geen resten van de oudere fase van het wegdek vastgesteld.

Fig. 17: Oudere fase van het wegdek onder de resten van het uitgebroken wegdek in werkput 3

3.2.1.3 Lagenopbouw

Ter hoogte van werkput 2 bleek het wegdek het slechtst bewaard. Hier restte enkel nog de natuurstenen boord van de westelijke rand van de weg (WP2M1). Daarom werd op deze locatie een doorsnede gemaakt om de lagenopbouw onder het eerste wegdek te kunnen onderzoeken.

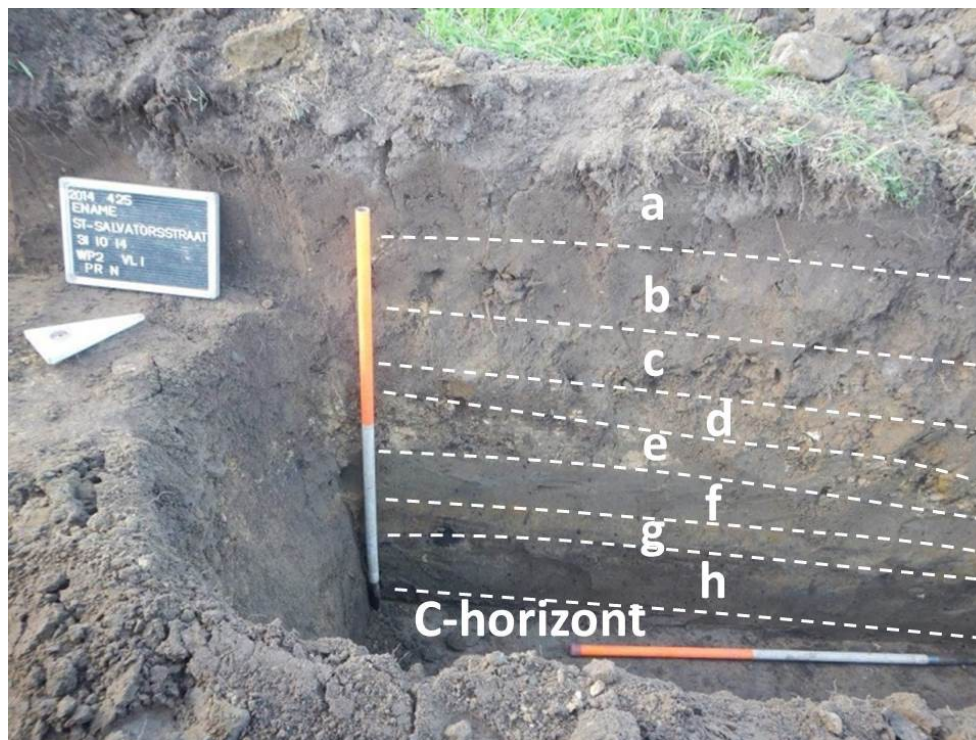

Fig. 18: Sondering ter hoogte van het wegdek in werkput 2

Boven de lagen die gerelateerd kunnen worden aan het wegtracé, bevond zich een pakket homogene donkerbruine teelaarde (a) van 40 cm dikte, gevolgd door een homogeen donkerbruin pakket (b) van ca. 15 cm dikte. Daaronder bevonden zich enkele dunne lagen. Ze bestaan achtereenvolgens van boven naar beneden uit een bruinigrijze gevlekte laag (c), een homogene bruingele laag (d), een bruine puinlaag (e), een homogene grijze laag (f), een donkere grijsgele gelaagde laag met houtskoolspikkels (g) en opnieuw een homogene grijze laag (h). Daaronder bevond zich de C-horizont.

De puinlaag (e) lijkt gerelateerd te kunnen worden aan de fundering van de oudere fase van het wegtracé. Daaruit volgt dat laag c vermoedelijk in verband gebracht kan worden met de recuperatie van de jongste fase van het wegdek. Laag d is mogelijk te beschouwen als de ophogingslaag tussen de oudere en de jongere fase van het wegdek.

Onder de puinlaag werden geen resten van oudere fase van het wegdek vastgesteld. Lagen f en g lijken geïnterpreteerd te kunnen worden als nivelleringslagen of funderingslagen, mogelijk als voorbereiding voor het wegtracé. Laag h lijkt geïnterpreteerd te kunnen worden als de oorspronkelijke teellaag. Dit zou er op kunnen wijzen dat de zone ter hoogte van werkput 2 geen oudere fase van verharding gekend heeft, maar dit lijkt weinig waarschijnlijk, aangezien een gelijkaardige fasering als in werkput 1 ook te zien is in werkput 3. Het lijkt onlogisch dat de tussenliggende zone zou afwijken.

3.2.2 Langsgrachten ... of muren?

Naast de vraagstelling met betrekking tot het verloop van het wegtracé was het onderzoek ook gericht op het onderzoek van de langsgrachten, die de weg flankeerden. Op het plan van het magnetometrisch onderzoek zijn aan weerszijden van de vermoedelijke ligging van het wegtracé namelijk twee lijnvormige tracés te onderscheiden.

Op dat vlak zorgde het onderzoek echter voor een verrassing. Er werden namelijk nergens sporen van langsgrachten aangetroffen, maar er kwamen wel twee muurtracés aan het licht. Deze muurtracés flankeerden de weg, zowel aan de oostzijde als aan de westzijde. Beide muurtracés hebben een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie. Ze lijken geïnterpreteerd te kunnen worden als de lijnvormige tracés op de plannen van het magnetometrisch onderzoek.

Het westelijke muurtracé omvat WP1M2, WP2M3 en WP3M4. Bovenaan bestaat het uit de resten van een opgaande bakstenen muur, opgebouwd uit bakstenen van 23 x 11 x 6 cm en gemetseld met kalkmortel. Naar het zuiden toe bleek het bakstenen muurwerk echter volledig uitgebroken. Hier restte enkel nog een uitbraakspoor.

Twee randfragmenten en twee wandfragmenten faience werden aangetroffen bij het opkuisen van WP1M2. Twee randfragmenten en een wandfragment zijn afkomstig van een schoteltje, het andere wandfragment lijkt eerder afkomstig van een zalfpotje. Ze zijn slechts algemeen te dateren in de nieuwe tijd. Aangezien ze aangetroffen werden bij het opkuisen, kunnen ze enkel beschouwd worden als een *terminus ante quem*. Dit betekent dat de muur ten laatste in de nieuwe tijd afgebroken werd tot op of net onder maaiveldniveau.

Fig. 19: WP1M2

Fig. 20: Sondering WP1M2

Een sondering ter hoogte van WP1M2 bracht meer inzicht in de fundering van de muur. Deze bleek te bestaan uit Doornikse kalksteen, had een breedte van ca. 60 cm en een diepte van 1,22 m. Het gebruik van Doornikse kalksteen lijkt de bouw van de muur te plaatsen in de middeleeuwse abdijfase. Mogelijk werd de opgaande muur in Doornikse kalksteen op een bepaald moment vervangen door een baksteenstructuur, zoals ook vastgesteld werd voor de westvleugel (zie hoger). Daar werd de vervanging door een baksteenstructuur geplaatst in de 15de of 16de eeuw.

Het westelijke muurtracé bevindt zich op ca. 3 m van het wegtracé. De puinrijke insteek van het westelijke muurtracé bleek zich te bevinden tussen het muurtracé en het wegtracé. Bij het oostelijke muurtracé bleek de insteek zich echter te bevinden aan de oostelijke zijde, weg van het wegtracé. Dit verklaart echter niet waarom het westelijke muurtracé verder van het wegtracé af gelegen is dan het oostelijke muurtracé. Misschien is de reden te zoeken in de mogelijkheid die hierdoor ontstaat om karren te kunnen laten passeren.

Het oostelijke muurtracé omvat WP1M5, WP2M2 en WP3M2. Het omvat enkel de fundering van de muur. Er werden geen resten van de opstand vastgesteld. De fundering bestaat, net zoals voor het westelijke tracé, uit Doornikse kalksteen. De funderingsmuur heeft een breedte van ca. 64 cm en een bewaarde diepte tussen 1,20 en 1,50 m van de bovenzijde tot de onderzijde van de muur. De bovenzijde van de muur bevindt zich op een diepte tussen 20 en 45 cm onder het maaiveld. Dichtst bij de muur bestaat de vulling van de insteek uit een puinrijke laag. Verder van de muur weg is de insteek opgevuld met een homogeen lichtbruin tot donkerbruin pakket.

Fig. 21: WP1M5

Fig. 22: Sondering op WP1M5

Fig. 24: Noordelijke profielwand ter hoogte van WP2M2, met aanduiding van de vullingslagen van de insteek

Fig. 23: Sondering van WP1M5

Voor het oostelijke muurtracé werden geen aanwijzingen gevonden voor een vervanging door een baksteenstructuur. Mogelijk mag hieruit afgeleid

worden dat op het moment dat het westelijke muurtracé vervangen werd door een baksteenstructuur, het wegtracé nog slechts aan de westelijke zijde geflankeerd werd door een muur.

3.2.2.1 Een poortgebouw?

In de buurt van werkput 1, die het dichtst gelegen is bij de abdij, werden de resten van een poortgebouw verwacht. Bij de aanleg van werkput 1 kwamen twee bakstenen muren aan het licht. Op basis van de oriëntatie van WP1M2 werd de vraag gesteld of deze muur mogelijk te relateren is aan een poortgebouw. Gezien de unieke kans om aan de hand van het prospectieonderzoek naar het wegtracé ook licht te werpen op deze vraagstelling, werd de onderzoeksopdracht uitgebreid in functie van het verkrijgen van meer inzicht in de aanwezigheid van een poortgebouw.

Om een antwoord te kunnen bieden op de bijkomende onderzoeksvraag, werd WP1M2 verder gevolgd aan de hand van een zoek sleuf. Naar het zuiden toe bleek de muur rechtlijnig verder te lopen en bleek het te gaan om het westelijke muurtracé, dat hoger reeds besproken werd.

Fig. 25: Muurresten die afbuigen naar het noordoosten en mogelijk te relateren zijn aan een poortgebouw

Het volgen van WP1M2 naar het noorden toe, wierp wel meer licht op de eventuele aanwezigheid van een poortgebouw. Op ca. 3,20 m ten noorden van werkput 1 bleek de muur namelijk af te knikken naar het noordoosten toe. Het lijkt latere aanbouwen te betreffen, aangezien de muurresten niet ingebonden zijn in WP1M2. Even ervoor werd een tweede aftakking van de muur vastgesteld, die eveneens naar het noordoosten toe loopt. De ligging en oriëntatie van de muurresten maken het waarschijnlijk dat het om een poortgebouw gaat. De muren lopen immers naar het noordoosten – en dus naar het wegtracé – toe. De aanwezigheid van twee parallelle muren maakt dat gesproken mag worden van een gebouwstructuur.

3.2.3 Overige muurresten

Het onderzoek leverde tot slot nog enkele muurresten op, die in bovenstaande toelichting nog niet aan bod gekomen zijn.

WP1M1 is een bakstenen muur, die gelegen is ten westen van WP1M2. WP1M1 is opgebouwd uit bakstenen, waarvan de lengte varieert tussen 15 en 22 cm. De breedte bedraagt 11 cm en de hoogte 6 cm. Daarmee sluiten de bakstenen aan bij die van WP1M2. Ook bij WP1M1 zijn de

bakstenen gemetst met kalkmortel. WP1M1 heeft een noordwest-zuidoost oriëntatie en een breedte van 85 cm. De precieze interpretatie is onduidelijk.

Fig. 26: WP1M1

WP1M4 bevindt zich tussen het westelijke muurtracé (WP1M2) en het wegtracé (WP1M3). Het betreft een ronde bakstenen constructie, opgebouwd uit bakstenen van 15 x 8,5 x 6 cm en gevat in kalkmortel. De constructie was 85 cm diep bewaard, van de bovenzijde tot de onderzijde van de muur. Mogelijk mag gedacht worden aan een interpretatie als beerput, hoewel het een vreemde plaats lijkt voor een dergelijke constructie. Een toewijzing als waterput wordt tegen gesproken door de geringe diepte van de constructie.

Fig. 27: WP1M4

WP3M3 omvat tot slot nog twee grotere Doornikse kalkstenen, die ten oosten van het oostelijke muurtracé vastgesteld werden. Het lijkt echter te gaan om losliggende stenen, die geen deel uitmaken van een constructie of structuur.

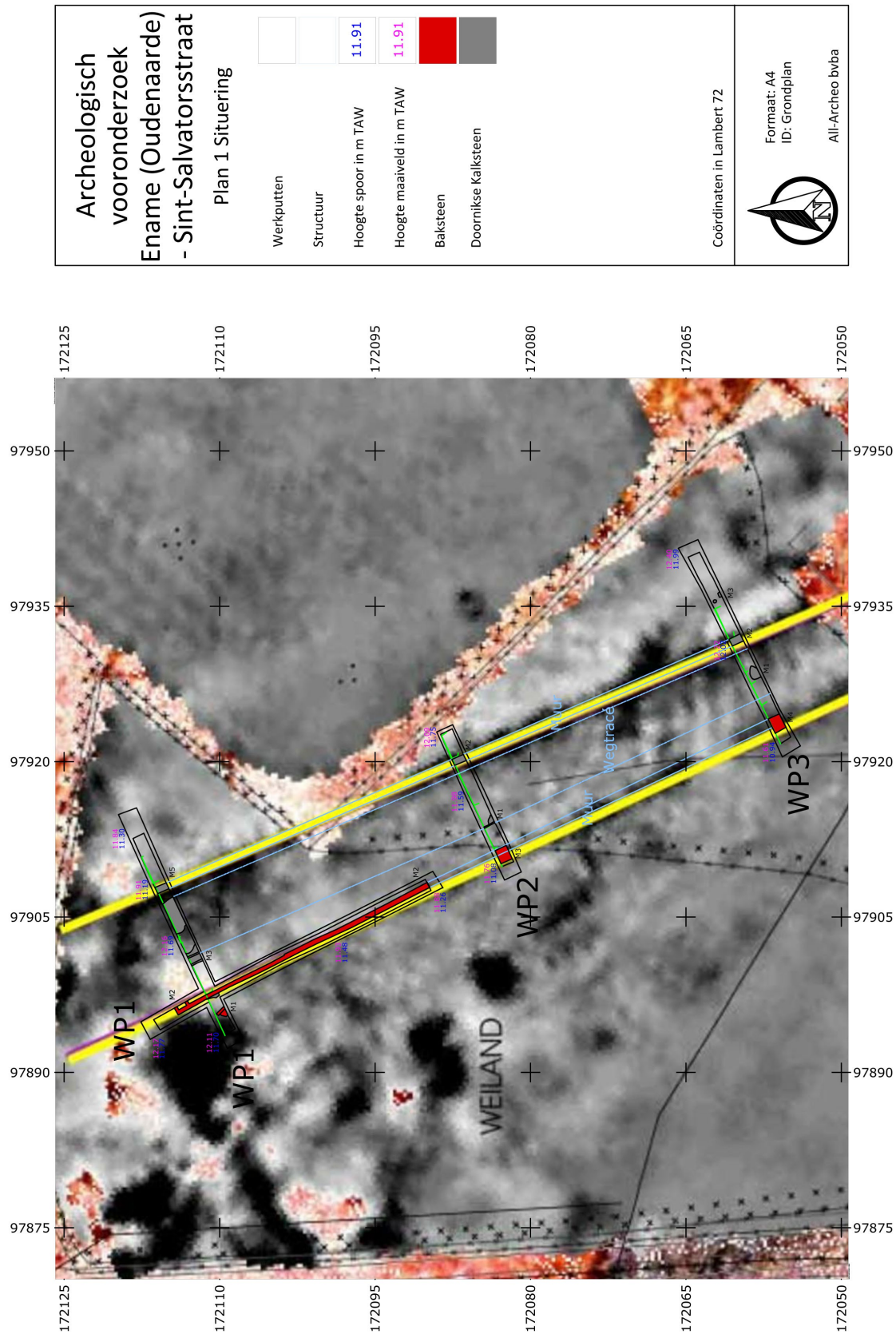
Fig. 28: WP3M3

4 Confrontatie met magnetometrisch onderzoek

Wanneer de resultaten van het archeologisch onderzoek geconfronteerd worden met de resultaten van het magnetometrisch onderzoek, valt meteen op dat de vastgestelde muurtracés quasi perfect samenvallen met de lijnvormige tracés die opgepikt werden tijdens het magnetometrisch onderzoek.

Het wegtracé zelf bleek niet duidelijk vast te stellen bij het magnetometrisch onderzoek. Door samenvoegen van zowel het archeologisch als het magnetometrisch onderzoek, kunnen bijkomende uitspraken gedaan worden over de bewaringstoestand van het wegtracé. Het archeologisch onderzoek toonde namelijk aan dat het wegtracé in de meest noordelijke werkput – werkput 1 – het best bewaard is gebleven. Verder naar het zuiden toe, ter hoogte van werkput 2, werden nauwelijks nog resten van het wegtracé vastgesteld, terwijl het wegtracé ter hoogte van werkput 3 opnieuw beter bewaard bleek. Deze vaststellingen komen overeen met de donkerdere sporen op het plan met de resultaten van het magnetometrisch onderzoek.

In het noordelijke deel van het onderzoeksgebied werden tijdens het archeologisch onderzoek twee muren vastgesteld, die van het westelijke muurtracé vertrekken en naar het noordoosten toe lopen. Ten oosten hiervan is op het plan van het magnetometrisch onderzoek een erg donkere zone te zien, die eveneens een noordoost-zuidwest oriëntatie heeft, die vervolgens afknikt naar het oostelijke muurtracé. Het is mogelijk dat het de locatie van meer resten van een poortgebouw betreft, maar dit blijft voorlopig een hypothese. Het historische plan uit 1663 toont op de plaats van de anomalie een constructie, ten oosten van een poort.

5 Confrontatie met bestaande reconstructietekeningen

Het archeologisch onderzoek kan ook bijdragen aan de bijstelling van bestaande reconstructietekeningen.

Met betrekking tot het wegtracé kan het archeologisch onderzoek de reconstructietekeningen bevestigen. Met betrekking tot de weergegeven muurtracés kunnen wel enkele aanpassingen doorgevoerd worden, specifiek met betrekking tot de gereconstrueerde situatie van ca. 1500 en ca. 1730.

Fig. 30: Detail van de reconstructietekening ca. 1500 (Provinciaal Archeologisch Museum).
Op de tekeningen is het noorden te situeren aan de onderzijde

Op de reconstructie van ca. 1500 is te zien dat het wegtracé geflankeerd wordt door een oostelijk muurtracé, dat uitgevoerd is in baksteen. Op de reconstructie van ca. 1730 zijn twee muurtracés weergegeven, aan weerszijden van het wegtracé. Ze zijn uitgevoerd in natuursteen. Ze lopen naar het zuiden toe dichterbij elkaar toe, zoals ook blijkt uit het archeologisch en magnetometrisch onderzoek.

Het archeologisch onderzoek geeft aan dat in een eerste fase het wegtracé geflankeerd werd door een oostelijk en een westelijk muurtracé, vermoedelijk uitgevoerd in Doornikse kalksteen, net zoals de fundering. In een tweede fase werd het westelijke muurtracé vervangen door een bakstenen muur. Op basis van andere, gelijkaardige vaststellingen, elders op de site, wordt dit baksteenformaat geplaatst in de 15de of 16de eeuw.

Gelijktijdig aan de bakstenen uitvoering van het westelijke muurtracé lijkt ook een poortgebouw aanwezig geweest in het noordelijke deel van de onderzoekszone. Het lijkt om een gebouwconstructie te gaan in baksteen, in plaats van een natuurstenen muur met poort, zoals aangegeven op de reconstructietekening van ca. 1500.

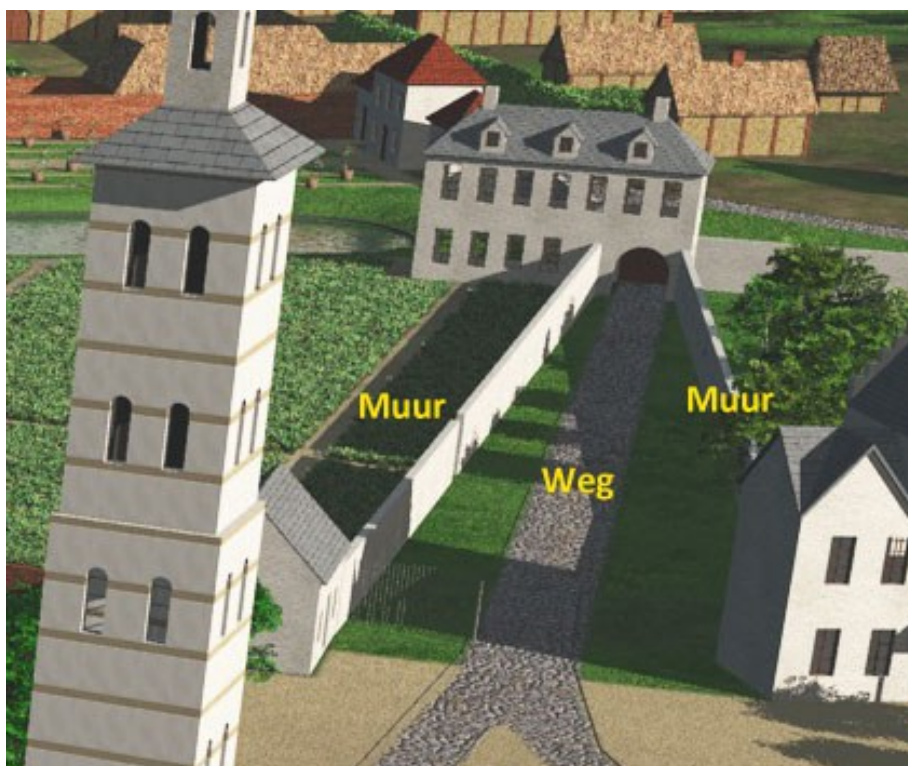

Fig. 31: Detail van de reconstructietekening ca. 1730 (Provinciaal Archeologisch Museum)

6 Antwoord onderzoeksvragen, waardering en advies

Het doel van deze prospectie met ingreep in de bodem was een archeologische evaluatie van de resten van de voormalige toegangsdreef en de langsgrachten. Hierbij werd de bewaringstoestand, de bewaringsdiepte en de aanwezigheid van sporen van eventuele gebruiksfases vastgesteld. Tijdens het onderzoek werd een bijkomende vraagstelling toegevoegd aan het onderzoek. Deze had betrekking op de localisatie van een mogelijk poortgebouw.

Concreet kon aan de hand van het uitgevoerde onderzoek het wegtracé definitief gelokaliseerd en de aard ervan vastgesteld worden. Verrassend was de aanwezigheid van bewaarde delen van het wegdek op een diepte van slechts 40 à 50 cm onder het maaiveld. Daarnaast wees het onderzoek op de aanwezigheid van twee muurtracés die het wegtracé flankerden, in plaats van langsgrachten, zoals voor aanvang van het onderzoek aangenomen werd. De muurtracés bevonden zich op een diepte tussen 20 en 50 cm onder het maaiveld. Bovendien bleken het wegtracé en de muurtracés minstens twee opeenvolgende gebruiksfases gekend te hebben.

Ook wordt geëvalueerd welke impact de geplande heraanleg heeft op het archeologisch bodemarchief en hoe het bodemarchief van deze beschermde site gevrijwaard kan worden van aantasting van de aanwezige archeologische waarden. De ligging van het wegtracé op een diepte van 40 à 50 cm onder het maaiveld betekent dat een bodemingreep van 20 tot 25 cm onder het maaiveld toegestaan kan worden. De ondiepe ligging van de archeologische resten van de muurtracés onder het maaiveld betekent dat de bodemingreep van 20 tot 25 cm onder het huidige maaiveld reeds problematisch kan zijn. Bij voorkeur worden ingrepen op het terrein ter hoogte van de muurtracés vermeden.

De voorziene aanplanting van bomen aan weerszijden van de dreef houdt bij voorkeur rekening met de aanwezigheid van de muurtracés ten oosten en ten westen van het wegtracé. Bomen worden ten westen van de toegangsdreef aangeplant op minimaal 5 m van de westelijke rand van het wegtracé en ten oosten van de toegangsdreef op minimaal 2 m van de oostelijke rand van het wegtracé. Ook worden bij voorkeur geen bomen aangeplant ter hoogte van het poortgebouw en de zone ten noorden hiervan.

Tenslotte levert deze evaluatie aanwijzingen op in functie van een historisch verantwoorde heraanleg. Dit met betrekking tot het specifieke verloop en de opbouw van het wegtracé en de flankerende muurtracés.

7 Bibliografie

7.1 Publicaties

Bogemans, F. 2007: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 29: Kortrijk.*

7.2 Websites

Centrale Archeologische Inventaris (2014)

<http://cai.erfgoed.net/cai/index.php>

Databank ondergrond Vlaanderen (2014)

<http://dov.vlaanderen.be>

Geopunt Vlaanderen (2014)

<http://www.geopunt.be/kaart>

Nationaal geografisch instituut (2014)

<http://www.ngi.be>

8 Bijlagen

8.1 Lijst van afkortingen

CAI	Centrale Archeologische Inventaris
TAW	Tweede Algemene Waterpassing
DHM	Digitaal hoogtemodel
WP	Werkput
S	Spoor
M	Muur
PR	Profiel

8.2 Archeologische periodes

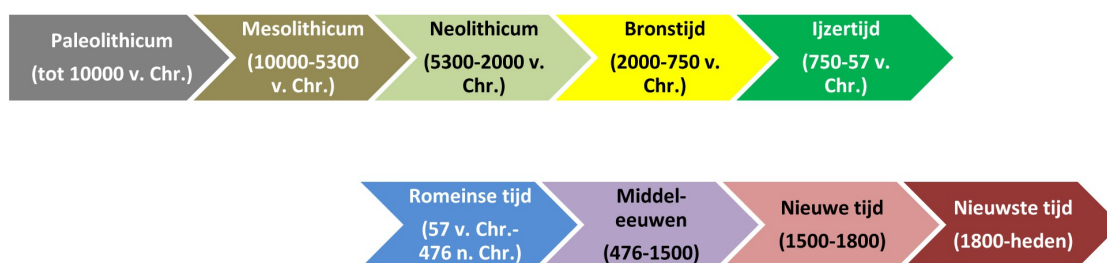

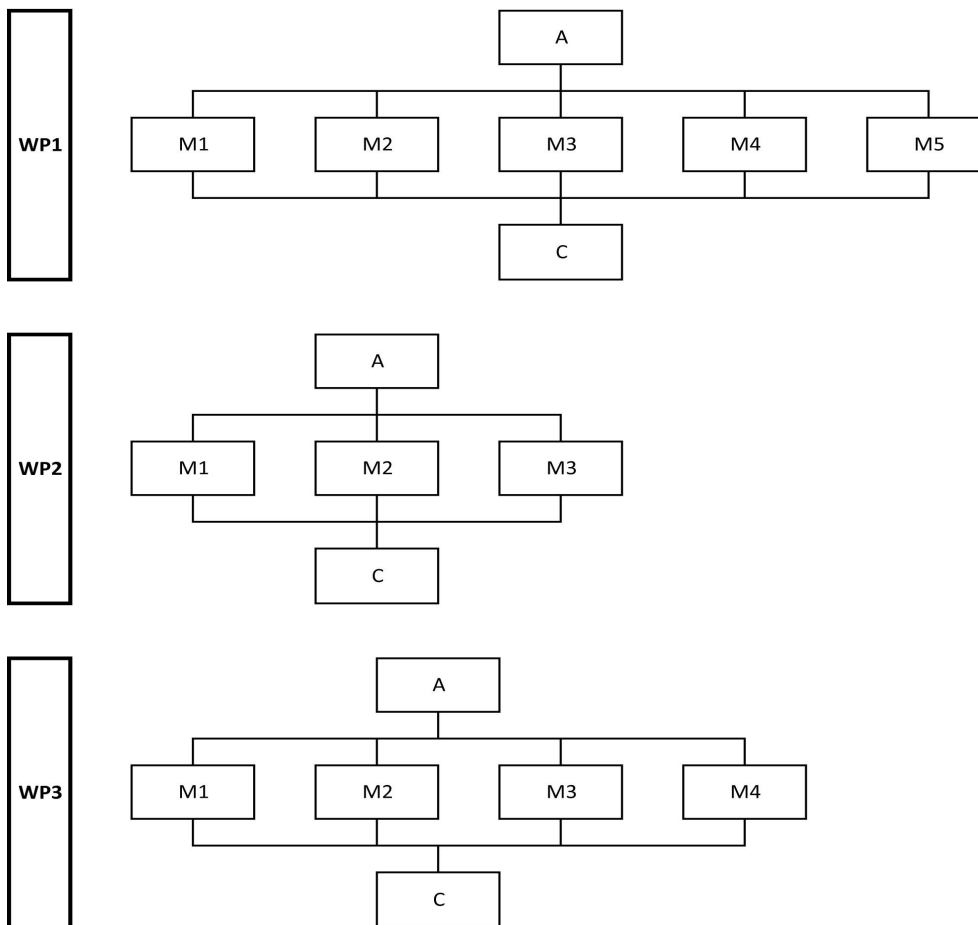
Fig. 32: Archeologische periodes

8.3 Plannen en tekeningen

- Plan 1: Situering
- Plan 2: Detail werkput 1
- Plan 3: Detail werkput 2
- Plan 4: Detail werkput 3

Tekening 1: Profiel- en coupetekeningen

8.4 Harrismatrix

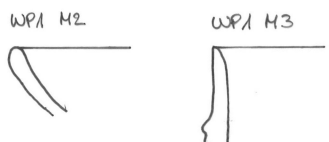
8.5 Murenlijst

Werkput	Muur	Materiaal	Formaat (in cm)			Mortel		
			Lengte	Breedte	Hoogte	Samenstelling	Aard	Kleur
1	M1	Baksteen	15-22	11	6	zeer hard	Kalkmortel	Licht Beige Wit
1	M2	Baksteen + Natuursteen	23	11	6	zeer hard	Kalkmortel	Licht Beige Wit
1	M3	Natuursteen	Zeer onregelmatig					
1	M4	Baksteen	15	8,5	6	zeer hard	Kalkmortel	Licht Beige Wit
2	M1	Natuursteen	Zeer onregelmatig					
2	M2	Natuursteen	Onregelmatig			zeer hard	Kalkmortel	Licht Beige Geel
3	M1	Natuursteen	Onregelmatig					
3	M2	Natuursteen	Onregelmatig			zeer hard	Kalkmortel	Licht Beige Geel
3	M3	Natuursteen	Onregelmatig					
1	M5	Natuursteen	Onregelmatig			zeer hard	Kalkmortel	Licht Beige Geel

8.6 Vondstenlijst

Vondst nr.	Locatie					Inzamelingswijze	Aardewerk			Glas
	Werk- put	Spoor	Muur	Laag	Vlak		Vaatwerk	Bouw- materiaal	Ander e	
V01	1		M2		1	Opkuis	4			
V02	1		M3		1	Opkuis	2			2

8.7 Vondsttekeningen

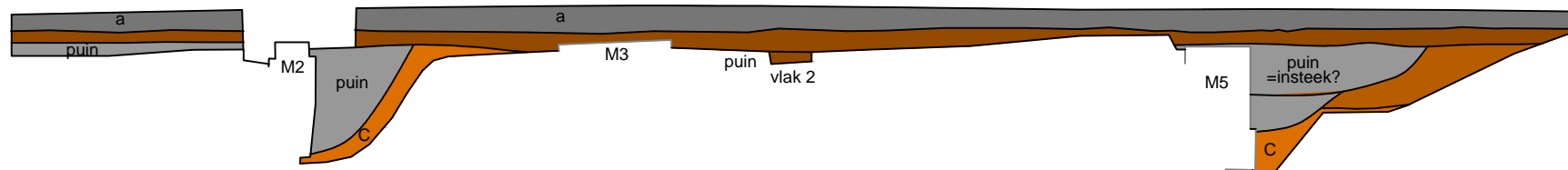

Schaal 1/2

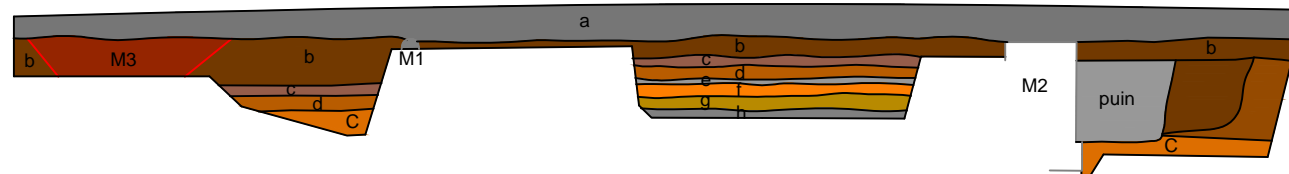
8.8 CD-rom

Inventarislijsten van het gerecupereerde vondstenmateriaal, van de sporen met beschrijving, van alle tekeningen en van alle foto's zijn digitaal beschikbaar. Dit is tevens het geval voor het dagboek, de foto's, de plannen en tekeningen.

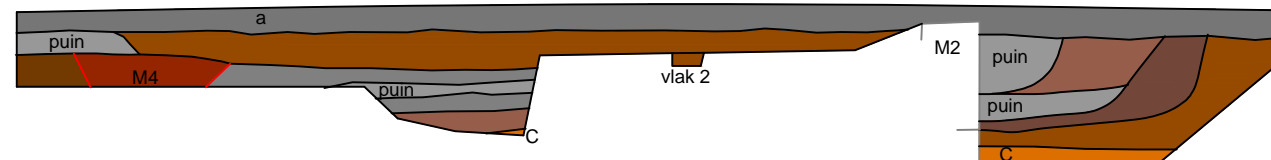
WP1 PR N

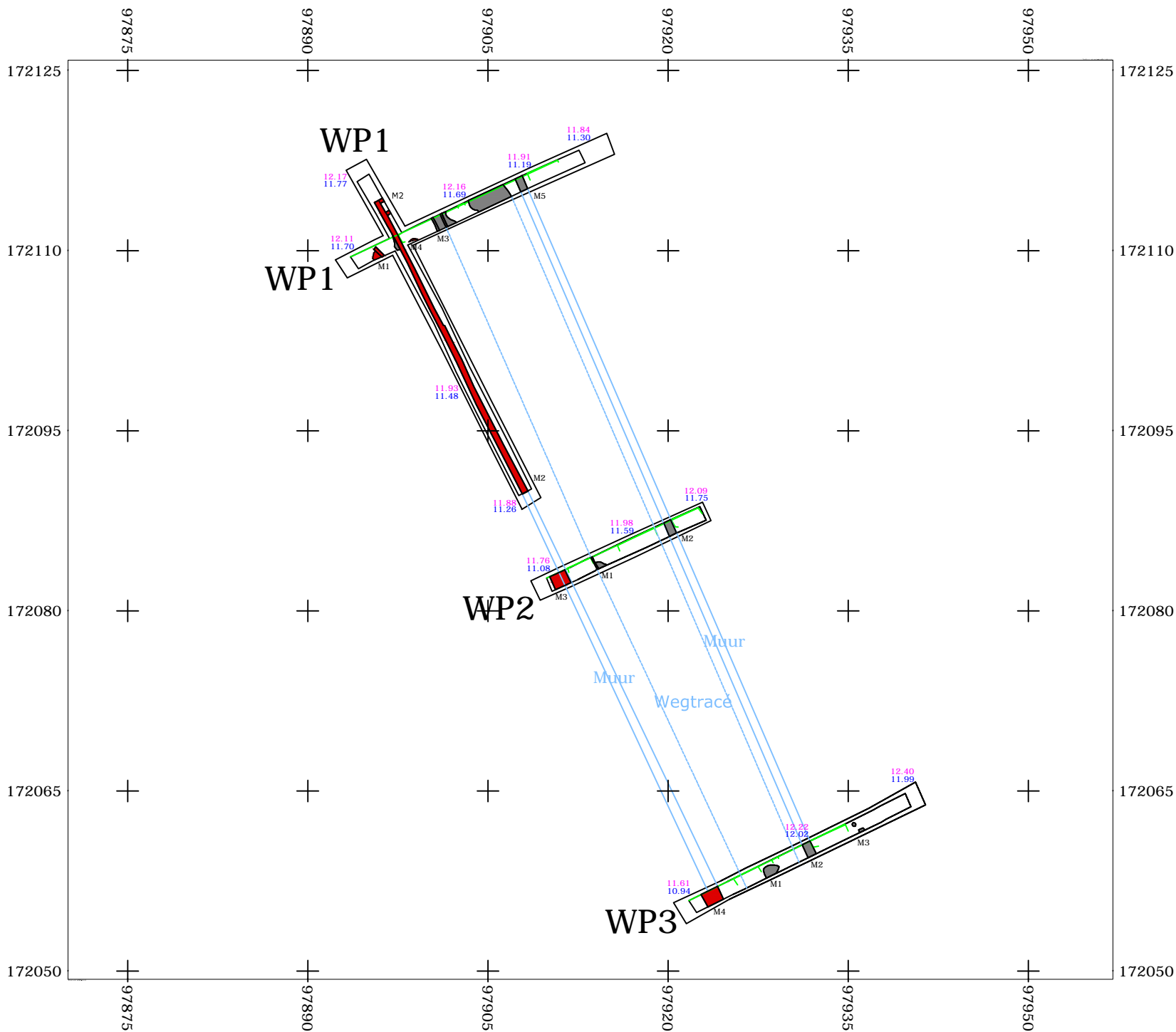

WP2 PR N

WP3 PR N

Archeologisch vooronderzoek Ename (Oudenaarde) - Sint-Salvatorsstraat

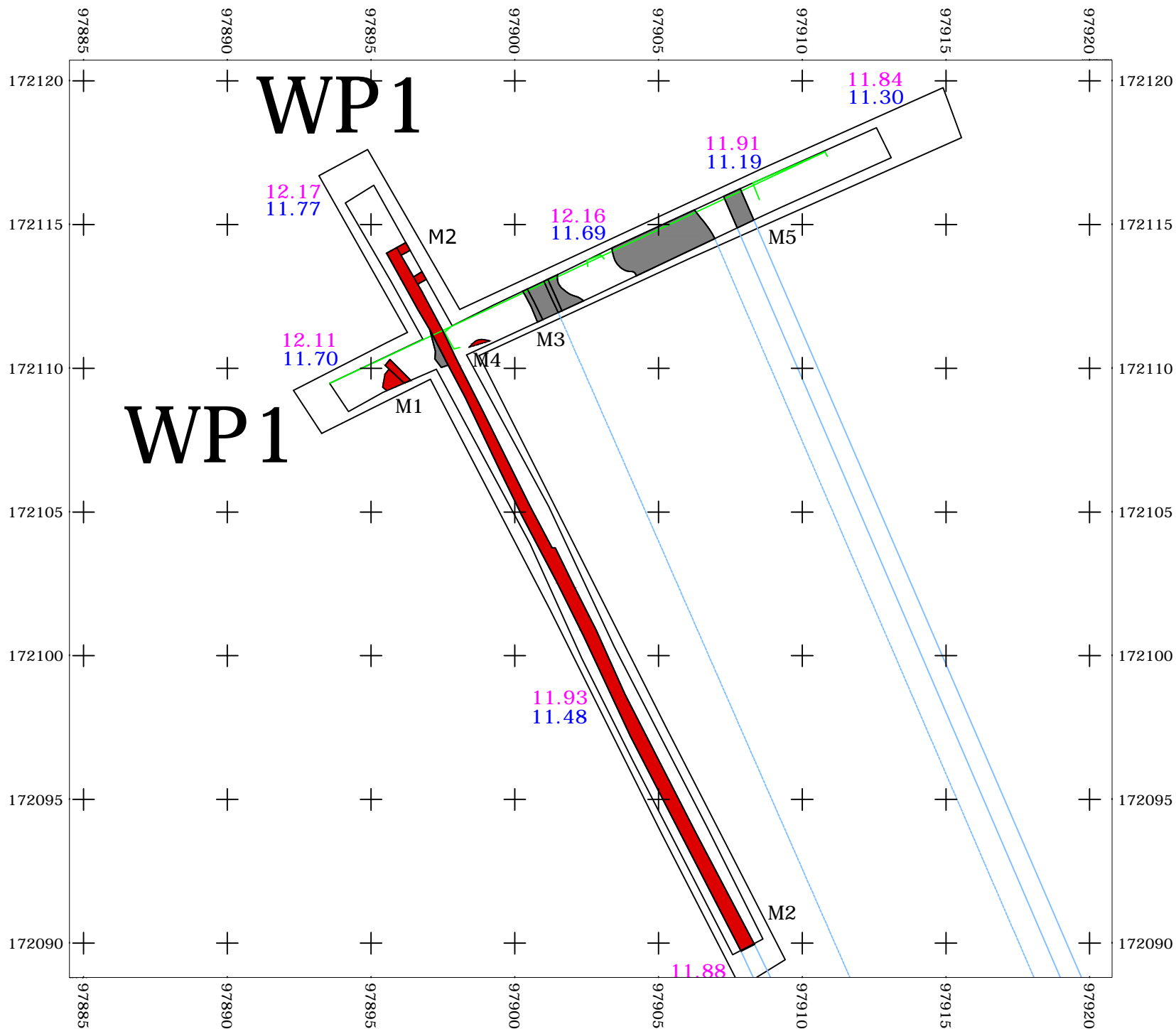
Plan 1 Situering

Werkputten	
Structuur	
Hoogte spoor in m TAW	11.91
Hoogte maaiveld in m TAW	11.91
Baksteen	
Doornikse Kalksteen	

Coördinaten in Lambert 72

Formaat: A4
ID: Grondplan

All-Archeo bvba

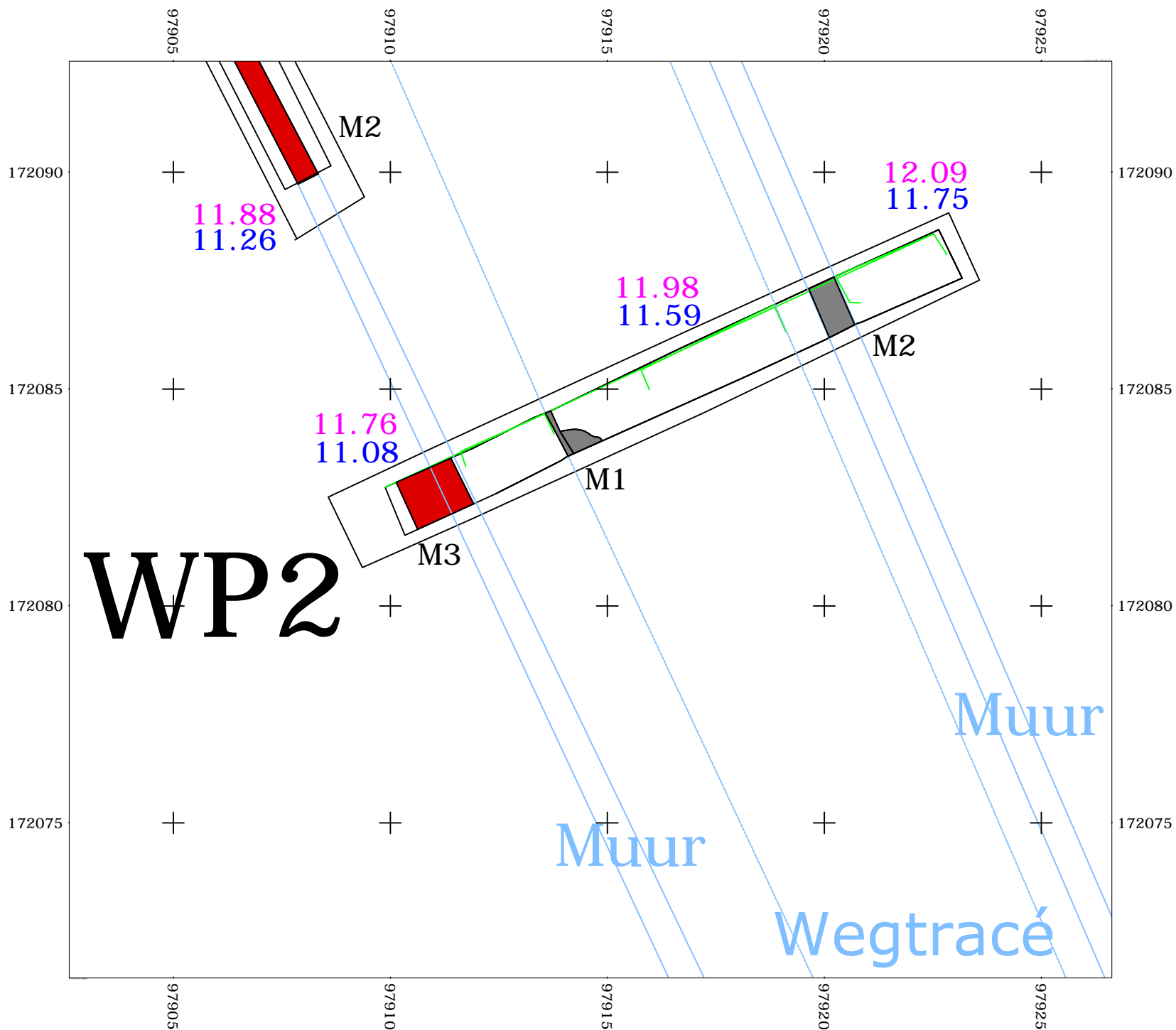
Archeologisch vooronderzoek Ename (Oudenaarde) - Sint-Salvatorsstraat

Plan 2 Werkput 1

Werkputten	
Structuur	
Hoogte spoor in m TAW	
Hoogte maaiveld in m TAW	
Baksteen	
Doornikse Kalksteen	

Formaat: A4
ID: Grondplan

All-Archeo bvba

Archeologisch vooronderzoek Ename (Oudenaarde) - Sint-Salvatorsstraat

Plan 3 Werkput 2

Werkputten

Structuur

Hoogte spoor in m TAW

Hoogte maaiveld in m TAW

Baksteen

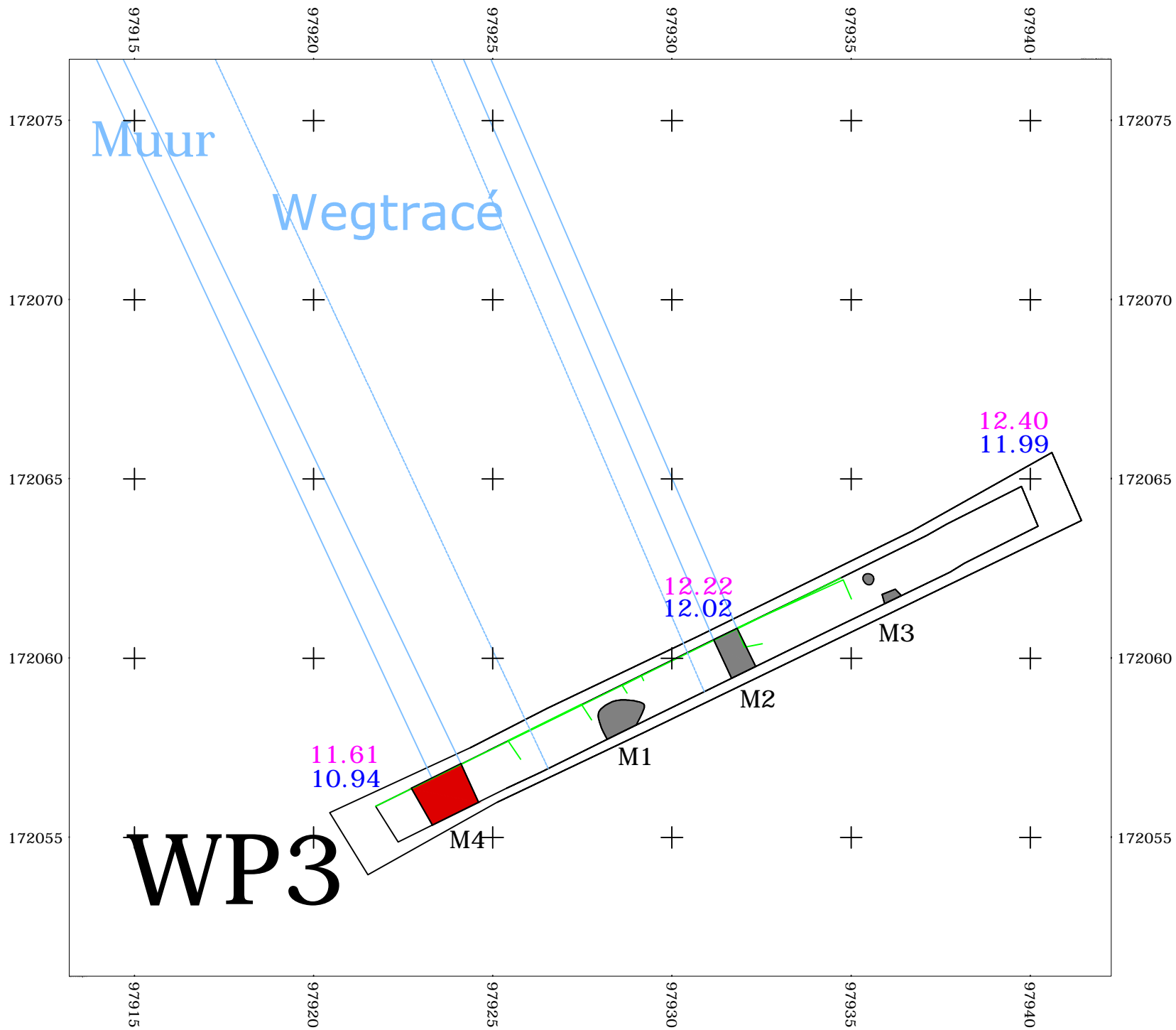
Doornikse Kalksteen

Coördinaten in Lambert 72

Formaat: A4
ID: Grondplan

All-Archeo bvba

Archeologisch vooronderzoek Ename (Oudenaarde) - Sint-Salvatorsstraat

Plan 4 Werkput 3

Werkputten

Structuur

Hoogte spoor in m TAW

Hoogte maaiveld in m TAW

Baksteen

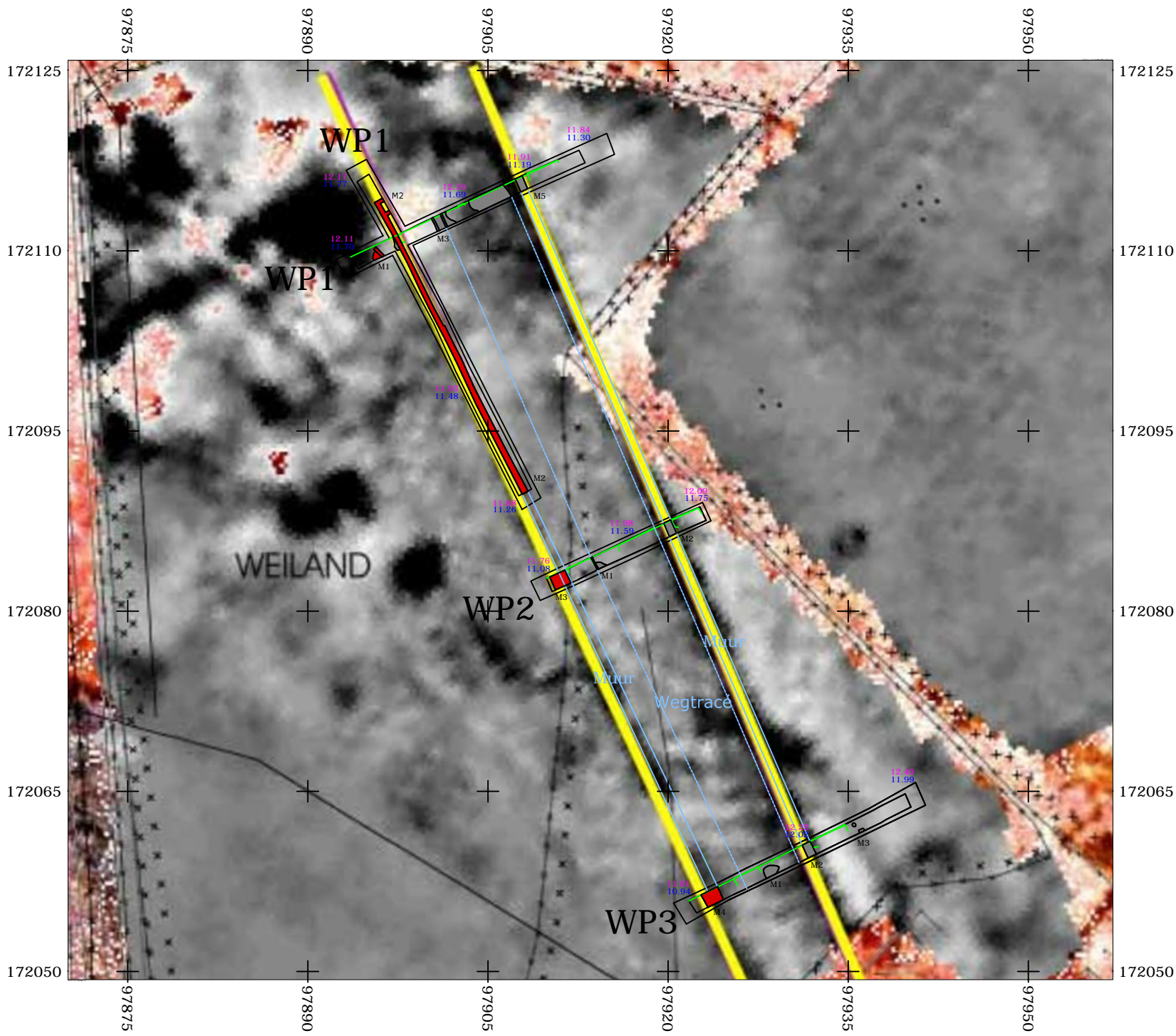
Doornikse Kalksteen

Coördinaten in Lambert 72

Formaat: A4
ID: Grondplan

All-Archeo bvba

Archeologisch vooronderzoek Ename (Oudenaarde) - Sint-Salvatorsstraat

Plan 1 Situering

Werkputten

Structuur

Hoogte spoor in m TAW

Hoogte maaiveld in m TAW

Baksteen

Doornikse Kalksteen

Coördinaten in Lambert 72

Formaat: A4
ID: Grondplan

All-Archeo bvba